

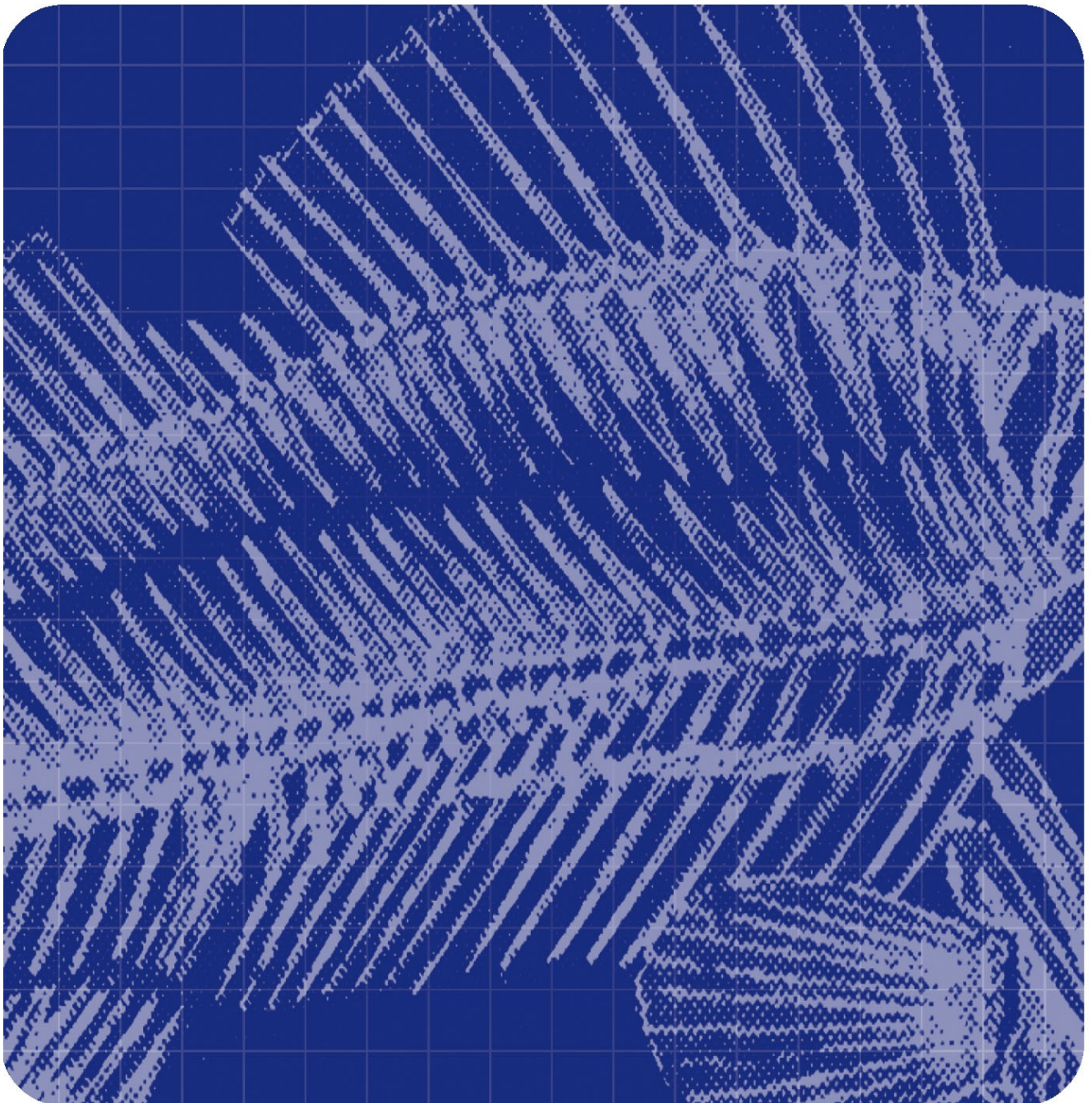

Fiskeriforskning

RAPPORT 21/2006 • Utgitt september 2006

Norsk hvitfiskindustri i endring

Bjørn Inge Bendiksen

Norut Gruppen er et konsern for anvendt forskning og utvikling og består av morselskap og seks datterselskaper. Konsernet ble etablert i 1992 – fundamentert på daværende FORUTs fire avdelinger og Fiskeriforskning.

Konsernet består i dag av følgende selskaper:

Fiskeriforskning, Tromsø

Norut IT, Tromsø

Norut Samfunnsforskning, Tromsø

Norut Medisin og Helse, Tromsø

Norut Teknologi, Narvik

Norut NIBR Finnmark, Alta

Konsernet har til sammen vel 240 ansatte.

Fiskeriforskning

Fiskeriforskning (Norsk institutt for fiskeri- og havbruksforskning AS) utfører forskning og utvikling for fiskeri- og havbruksnæringen.

Gjennom strategisk næringsrettet forskning og utviklingsarbeid, i samarbeid med næringsaktører og det offentlige, skal Fiskeriforskningens arbeid bidra til utvikling av

- etterspurt sjømat
 - aktuelle oppdrettsarter
 - bioteknologiske produkter
 - teknologiske løsninger
- for dermed å gi konkurransedyktige virksomheter.

Fiskeriforskning har ca. 170 ansatte fordelt på Tromsø (120) og Bergen (50). Fiskeriforskning har velutstyrte laboratorier og forsøksanlegg i Tromsø og Bergen. Norconserv i Stavanger med 30 ansatte er et datterselskap av Fiskeriforskning.

Hovedkontor Tromsø:
Muninbakken 9-13
Postboks 6122
N-9291 Tromsø
Telefon: 77 62 90 00
Telefaks: 77 62 91 00
E-post: post@fiskeriforskning.no

Avdelingskontor Bergen:
Kjerreidviken 16
N-5141 Fyllingsdalen
Telefon: 55 50 12 00
Telefaks: 55 50 12 99
E-post: office@fiskeriforskning.no

Internett: www.fiskeriforskning.no

RAPPORT

ISBN-13 978-82-7251-597-2
ISBN-10 82-7251-597-0Rapportnr.:
21/2006Tilgjengelighet:
Åpen*Tittel:***Norsk hvitfiskindustri i endring***Dato:*

19.09.2006

Antall sider og bilag:

19+2

*Forsknings sjef:***Bjørn Eirik Olsen***Forfatter(e):***Bjørn Inge Bendiksen***Prosjektnr.:*

20323

Oppdragsgiver:

Fiskeri- og kystdepartementet

Oppdragsgivers ref.:

200601135-/AMA

*Tre stikkord:***Struktur, industri, hvitfisk***Sammendrag: (maks 200 ord)*

Norsk hvitfiskindustri har gjennomgått store endringer det siste tiåret. Antall bedrifter er redusert med 30 prosent og antall sysselsatte med over 45 prosent. Industrien sysselsatte i 2005 vel 3.600 personer, noe som var 3.000 færre enn for ti år siden. Det største fallet i sysselsetting har skjedd i Finnmark, men også i Troms og Sogn og Fjordane har reduksjonen vært svært stor.

Redusert tilførsel av råstoff og svak lønnsomhet gjennom flere år er viktige forklaringer til denne utviklingen.

Endringene har også innebåret at produktsammensetningen har forandret seg. For torsk og sei har andelen av råstoffet som går til filetproduksjon falt kraftig, mens andelen som anvendes til produksjon av klippfisk har økt.

Både for torsk og sei har eksporten av utilvirket fisk, enten fersk iset eller fryst, økt noe. Den største økningen har imidlertid skjedd i eksporten av hyse. I dag blir anslagsvis 75 prosent av den norske fangsten av hyse eksportert utilvirket.

INNHold

1	Innledning	1
2	Strukturendringer i hvitfiskindustrien	3
3	Strukturendringer i filetindustrien	7
4	Råstofftilførsel til hvitfiskindustrien	9
5	Endringer i industriens produksjon og produktvalg.....	11
	5.1 Torsk	11
	5.2 Hyse	14
	5.3 Sei	15
6	Referanser.....	19
	Vedlegg	1

1 Innledning

Denne rapporten tar for seg strukturendringer i norsk hvitfiskindustri det siste tiåret.

Hensikten har vært å tallfeste noen av de sentrale endringene i industrien det siste tiåret. Dette er gjort gjennom data samlet inn i forbindelse med Driftsundersøkelsen i fiskeindustrien og andre prosjekter i regi av Fiskeriforskning.

Rapporten kartlegger innledningsvis utviklingen i antall bedrifter og antall sysselsatte i hvitfiskindustrien generelt og filetindustrien.

Det har også vært et mål å kartlegge de viktigste endringene i produksjonsmønster og produktsammensetning og å prøve å tallfeste hvordan råstoffkvantumet som industrien kjøper fordeler seg på ulike anvendelser.

Det finnes i dag ingen komplett statistikk over hva industrien produserer. Den nærmeste kilden til denne kunnskapen er statistikk for eksporten av sjømat. Å bruke eksportstatistikk alene til dette formålet har sine svakheter. En stor mangel er at vi ikke inkluderer produksjon og omsetning av sjømat som konsumeres i Norge. Dette kvantumet er anslått å utgjøre rundt 100 tusen tonn målt i produktvekt hvert år, tilsvarende 22 kilo per person i Norge. Av dette utgjør torsk, hyse og sei et sted rundt 25 prosent.

Eksportstatistikken i seg selv har også sine svakheter. Dette går både på at produkter som tilhører et og samme varenummer kan være svært ulike. Klippfisk av sei vil for eksempel bestå både av fisk som er flekt og som ikke er flekket (ryggbeinsei), i tillegg til at vanninnholdet vil kunne variere fra under 35 prosent til rundt 50 prosent. Likeledes vil fersk sei bestå av rund usløyd fisk som er levert direkte i utenlandsk havn, av sei sløyd med hode og av sei sløyd uten hode. Dette betyr at omregning fra produktvekt til råstoffvekt aldri vil kunne bli nøyaktig. I tillegg er det også usikkerhet rundt omregningsfaktorene fra produktvekt til råstoffvekt (råstoffutbytte) i seg selv. Disse varierer avhengig av råstoffets kvalitet og størrelse, produksjonsmetodene, mellom bedriftene, og dermed også over år.

Det knytter seg derfor usikkerhet til de eksakte verdiene i regnestykkene som presenteres i rapporten på hvor mye råstoff som anvendes til ulike produktgrupper. Kartleggingen vi har gjort gir likevel et bilde av de endringene som har skjedd det siste tiåret i hvitfiskindustrien.

2 Strukturendringer i hvitfiskindustrien

Vi finner bedrifter som tar imot og tilvirker hvitfisk langs hele kysten. Hovedtyngden av bedrifter og aktivitet finner vi fra Sogn og Fjordane og nordover. I 1995 ble 98,2 prosent av den norske fangsten av torskefisk landet fra Sogn og Fjordane og nordover. I 2004 var denne andelen økt til 98,7 prosent.

I industristatistikk er tallet på bedrifter og selskaper ikke det samme. Et selskap, her ment som én juridisk enhet, kan ha flere bedrifter. I et selskap som har flere fysisk atskilte anlegg vil selskapet bestå av like mange bedrifter som antall anlegg. I vår oversikt har vi imidlertid utelatt anlegg i et selskap som kun har funksjon som mottaksstasjon for andre anlegg i selskapet.¹

Antall bedrifter i hvitfiskindustrien har falt nærmest kontinuerlig siden 1995. Det er i dag i overkant av 100 færre bedrifter enn for ti år siden. Det tilsvarer en reduksjon på 30 prosent.

Tabell 1 Antall bedrifter i norsk hvitfiskindustri

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	1995- 2005	1995- 2005
Finnmark	44	40	42	44	40	38	38	38	35	38	36	-8	-18 %
Troms	41	40	37	36	34	29	27	28	26	24	23	-18	-44 %
Nordland	127	126	118	121	117	113	110	101	96	90	86	-41	-32 %
Trøndelag	16	16	14	15	14	11	13	13	12	10	10	-6	-38 %
Møre og Romsdal	74	70	63	60	60	60	59	57	54	53	53	-21	-28 %
Sogn og Fjordane	15	14	13	14	13	13	14	14	13	9	9	-6	-40 %
Hordaland	9	9	10	9	7	8	8	7	8	6	8	-1	-11 %
Rogaland	13	13	12	14	16	16	16	13	13	14	13	0	0 %
Skagerak	24	23	23	23	21	21	21	19	18	16	15	-9	-38 %
Totalt	363	351	332	336	322	309	306	290	275	260	253	-110	-30 %

I absolutte tall har reduksjonen vært størst i Nordland, Møre og Romsdal og Troms. Minst har endringene vært i Hordaland og Rogaland, men her har denne industrien med få unntak hatt liten størrelse og betydning. Det siste gjelder også Skagerak.

Den prosentvise reduksjonen har vært størst i Troms og Sogn og Fjordane, og minst i Hordaland, Rogaland og Finnmark.

Å gi et bilde av sysselsettingen i industrien er noe mer komplisert. Dette skyldes flere forhold. Tall for antall sysselsatte eller ansatte må i hovedsak baseres på sekundærdata. Den viktigste kilden her er selskapenes årsberetninger. Det er imidlertid svært ulik praksis i hvilke tall bedriftene rapporterer. Vi finner tall både for gjennomsnittlig ansatte over året, antall årsverk, antall fast ansatte og antall ansatte ved årets slutt. Med få unntak har bedriftene bare rapportert et av disse. Dette fremkommer tydelig i sammenligning av rapportert sysselsetting og antall årsverk i bedriften anslått ut fra bedriftens lønnskostnader. Et annet forhold er at antall sysselsatte gjerne er større enn antall årsverk. Mange sesongarbeidere og utstrakt bruk av permitteringer i mange bedrifter er årsaken til dette.

¹ Selskaper som for eksempel Jangaard Export AS og GPG Norge AS består alle av flere bedrifter.

Et annet forhold er at en betydelig andel av bedriftene har andre virksomhetsområder. I mange tilfeller er hvitfiskaktiviteten bare én av flere typer fiskeforedling bedriftene har. De vanligste kombinasjonene er foredling av hvitfisk og sild, makrell og tidvis lodde, eller slakting og eventuelt foredling av laks. I Rogaland og Skagerak utgjør skalldyr gjerne en viktigere del av råstoffmottaket enn hvitfisk. Samtidig kan omfanget av de ulike aktivitetsområdene endre seg fra år til år i den enkelte bedrift.

Med basis i datamaterialet Fiskeriforskning har samlet inn har vi forsøkt å korrigere for disse forholdene for å gi et bilde av utviklingen i sysselsettingen i bedriftenes hvitfiskaktivitet. Tallene fra dette arbeidet er vist nedenfor. For en del bedrifter er tall for sysselsetting det enkelte år et estimat basert på bedriftens årsregnskap, råstoffkjøp eller andre opplysninger. Dette betyr at det er en usikkerhetsmargin knyttet til tallet som er angitt i hver celle. Usikkerheten knyttet til nivået det enkelte år har etter vår oppfatning liten betydning for konklusjonene som kan trekkes med hensyn til utviklingen over tid.

Tabell 2 Antall sysselsatte i norsk hvitfiskindustri

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	1995- 2005	1995- 2005
Finnmark	2183	1779	2006	1934	1768	1607	1451	1352	1056	981	883	-1300	-60 %
Troms	815	830	844	852	716	615	613	576	499	442	389	-426	-52 %
Nordland	1544	1515	1628	1599	1387	1362	1271	1067	1052	1027	990	-554	-36 %
Trøndelag	152	153	134	136	134	114	115	127	131	121	119	-33	-22 %
Møre og Romsdal	1378	1259	1265	1186	1127	1088	1115	1045	923	941	864	-514	-37 %
Sogn og Fjordane	366	330	331	352	328	279	268	248	247	197	195	-171	-47 %
Hordaland	22	19	19	19	21	26	23	19	23	21	18	-4	-18 %
Rogaland	88	85	87	87	86	86	84	73	73	87	73	-15	-17 %
Skagerak	56	62	66	58	53	57	55	55	52	53	51	-5	-9 %
Totalt	6604	6032	6380	6223	5620	5234	4995	4562	4056	3870	3582	-3022	-46 %

Antall sysselsatte i hvitfiskindustrien er redusert med rundt 3.000 eller 46 prosent siden 1995. Sysselsetting har således falt vesentlig mer enn antall bedrifter.

Både i absolutte tall og prosentvis har endringene vært størst i Finnmark. Her falt antall sysselsatte med 1.300 fra 1995 til 2005, noe som tilsvarer en reduksjon på nesten 60 prosent. I Troms ble det vel 52 prosent færre sysselsatte, fulgt av Sogn og Fjordane med 47 prosent. I Møre og Romsdal og i Nordland falt antall sysselsatte med i overkant av 35 prosent.

Totalt var det i 1995 anslagsvis 14.000 personer sysselsatt i fiskeindustrien. Vårt anslag er noe høyere enn daværende struktur- og arbeidstakerstatistikk fra Statistisk Sentralbyrå oppga. Tallet fremkommer når vi tar hensyn til systematiske forskjeller mellom tre ulike offisielle statistikker² fra Statistisk Sentralbyrå i årene 2000 og 2001, samt bedriftsdata innsamlet i forbindelse med Driftsundersøkelsen i fiskeindustrien.

Hvitfiskindustrien sto i 1995 dermed for rundt 47 prosent av sysselsettingen i norsk fiskeindustri. I 2005 var den samlede sysselsettingen falt til omkring 10.000, hvorav 36 prosent var sysselsatt i hvitfiskindustrien.

² Registerbasert sysselsettingsstatistikk, arbeidstakerstatistikk og strukturstatistikk.

Endringene i antallet bedrifter og sysselsatte betyr at antall sysselsatte i gjennomsnitts-bedriften går ned. I 1995 hadde bedriftene i gjennomsnitt rundt 18 sysselsatte. Dette tallet var falt til 14 i 2005.

Årsakene til at bedriften blir ”mindre” er flere. De fleste bedriftene har i denne perioden gjennomført tiltak for å automatisere og effektivisere produksjonen. Det har ført til at omfanget av manuelle operasjoner er blitt mindre, og at samme type produksjon som før krever mindre arbeidskraft. Presset lønnsomhet i arbeidskraftintensive produktgrupper, og da særlig innenfor filetproduksjon, kombinert med redusert tilgang på råstoff, har ført til en nedskalering av denne produksjonen og færre sysselsatte. Fra 1996 til 2005 ble volumet av filet produsert i norsk hvitfiskindustri redusert med vel 60 prosent. Filetfabrikkene er både blitt mindre i antall og sysselsetter i gjennomsnitt færre enn tidligere. Filetindustrien er imidlertid fortsatt størst med hensyn til antall sysselsatte i den enkelte bedrift. Av de 14 største bedriftene i 2005 var 11 filetfabrikker.

I Tabell 3 har vi gruppert bedriftene etter antall sysselsatte. Tabellen viser at det er blant de største bedriftene at reduksjonen i antall har vært relativt størst. Deretter følger de minste bedriftene.

Tabell 3 Antall bedrifter i norsk hvitfiskindustri etter antall sysselsatte i bedriften

Sysselsatte	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	1995-2005	1995-2005
1-4	134	132	125	132	125	117	112	102	101	94	90	-44	-33 %
5-9	78	79	62	66	64	67	73	66	58	49	54	-24	-31 %
10-19	66	58	52	46	46	47	43	54	57	61	58	-8	-12 %
20-49	54	55	65	65	62	52	56	48	44	41	37	-17	-31 %
50 og mer	31	27	28	27	25	26	22	20	15	15	14	-17	-55 %
Totalt	363	351	332	336	322	309	306	290	275	260	253	-110	-30 %

Her har vi ikke tatt hensyn til at eierstrukturen har endret seg i perioden. I fiskeindustrien, som i andre industribransjer, har det skjedd en konsentrasjon gjennom at selskaper har kjøpt opp etablerte anlegg eller andre selskaper. Mens forholdet mellom antall bedrifter og antall aktører (eiergrupperinger) var 1,17 i 1995, var tallet økt til 1,22 i 2005. En indeks³, som er brukt i analyser av konkurransesituasjonen i ulike bransjer, viser samtidig at konsentrasjonen i hvitfiskindustrien er dobbel så stor i dag enn for 10 år siden, både når vi måler på antall bedrifter og antall ansatte.

³ Herfindahl/Hirschman konsentrasjonindeks.

3 Strukturendringer i filetindustrien

Antall bedrifter i den tradisjonelle filetindustrien har minnet kraftig det siste tiåret. Svak lønnsomhet og redusert tilgang på råstoff førte til at antall bedrifter ble redusert fra 35 i 1995 til 14 i 2005. I år er ytterligere én filetbedrift lagt ned, og fremtiden for to andre er høsten 2006 usikker.

De største endringen har skjedd i Finnmark, der tolv bedrifter har lagt ned eller lagt om sin produksjon siden 1995. Den relativt største reduksjonen har likevel skjedd i Troms, der det nå er bare én filetbedrift igjen, mot seks for ti år siden.

Tabell 4 Antall bedrifter i norsk filetindustri

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	1995- 2005	1995- 2005
Finnmark	19	14	16	17	16	15	12	11	8	8	7	-12	-63 %
Troms	6	6	6	6	4	3	3	3	2	1	1	-5	-83 %
Nordland	7	7	7	6	6	6	6	5	5	5	4	-3	-43 %
Møre og Romsdal	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	-1	
Sogn og Fjordane	2	2	3	3	3	3	2	2	2	2	2	0	
Totalt	35	30	33	33	30	28	24	22	18	17	14	-21	-60 %

Samtidig som bedriftene har blitt færre, har sysselsettingen blitt enda kraftigere redusert. Antall sysselsatte i filetindustrien var i 2005 rundt 1.100, noe som bare er en tredjedel av nivået i 1995. Den kraftige nedbemanningen må også sees i lys av automatisering, effektivisering og nedskalering av produksjonen i de gjenværende filetbedriftene det siste tiåret. I et par av bedriftene er filet ikke lengre hovedproduktet.

I Finnmark er sysselsettingen i den tradisjonelle filetindustrien redusert med rundt 70 prosent i perioden, og i Troms med over 80 prosent.

Tabell 5 Antall sysselsatte i filetindustrien

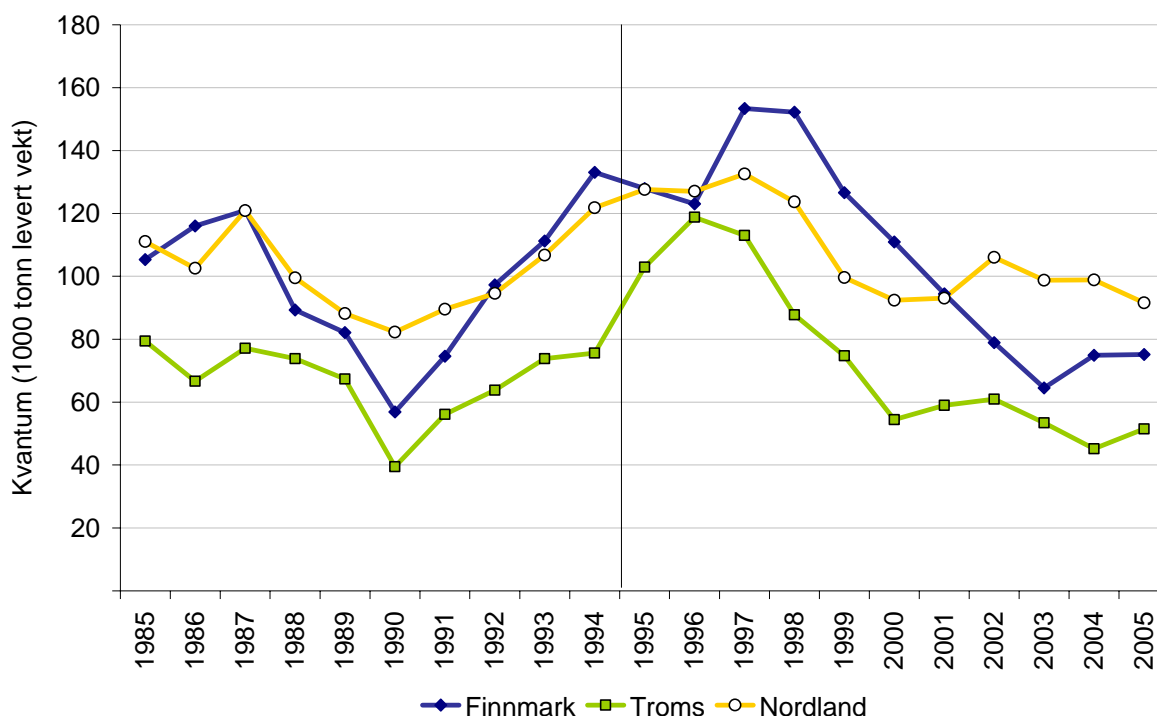
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	1995- 2005	1995- 2005
Finnmark	1923	1392	1581	1506	1378	1233	1076	1015	768	638	549	-1374	-71 %
Troms	333	332	338	327	225	180	175	150	100	70	57	-276	-83 %
Nordland	738	750	865	786	643	590	577	385	394	409	383	-355	-48 %
Møre og Romsdal	85	70	70	76	76	76	76	76	50	50	0	-85	
Sogn og Fjordane	215	215	211	237	227	205	183	170	176	142	141	-74	-34 %
Totalt	3294	2759	3065	2932	2549	2284	2087	1796	1488	1309	1130	-2164	-66 %

Mens filetindustrien sto for 50 prosent av sysselsettingen i hvitfiskindustrien for 10 år siden, er andelen i dag falt til vel 30 prosent.

En del av de tidligere filetbedriftene har lagt om produksjonen til kombinasjoner av fersk filet, saltfisk, tørrfisk og ferskpakking av sløyd fisk. Fra Finnmark til Rogaland finner vi i dag 15-20 bedrifter, i tillegg til den øvrige filetindustrien, som produserer fersk filet av noe omfang. I nesten alle disse bedriftene er filet likevel ikke hovedproduktet. Totalt sysselsetter disse bedriftene mellom 370 og 400 personer.

4 Råstofftilførsel til hvitfiskindustrien

Redusert tilgang på råstoff, som forverret en allerede svak konkurransevne, er en viktig årsak til nedbyggingen av hvitfiskindustrien generelt og filetindustrien spesielt. Vekst i torskekvote fra 1991 og fram til 1997, samtidig som russiske trålere landet fersk torsk og hyse i stadig større omfang fram til 1995, bidro til en sterk økning i tilgangen på råstoff for store deler av industrien. I Øst-Finnmark sto russiske trålere for godt over 80 prosent av råstofflandningene i flere bedrifter i noen av disse årene. Også i Troms utgjorde russisk råstoff på det meste over 50 prosent av samlet råstofftilførsel i enkelte bedrifter. En total omlegging av strukturen og strategien i russisk flåte utover siste halvdel av 1990-tallet førte til at landingene av ferskt råstoff til norske anlegg i 2004 var falt til samme nivå som starten på de russiske ferskfisklandningene i 1988. Samtidig ble torskekvote for både norsk og russisk flåte redusert. Den norske fangsten av torsk nord for 62°N lå i årene 2000-2005 vel 40 prosent under nivået i perioden 1994-1998.

Figur 1 Tilførsel av råstoff til hvitfiskindustrien (førstehåndsomsetning)

Figur 1 gir et bilde på utviklingen er nordnorske bedrifters førstehåndskjøp av råstoff. Som figuren ovenfor viser har det vært en dramatisk reduksjon i den direkte råstofftilførselen siden toppen rundt 1997. I Troms var tilførselen i 2005 bare 45 prosent av gjennomsnittet for årene 1995-1997. I Finnmark utgjorde tilførselen i 2005 omkring 56 prosent av gjennomsnittet i samme treårsperiode, mens nivået i Nordland lå på vel 70 prosent.

5 Endringer i industriens produksjon og produktvalg

5.1 Torsk

Endringer i industristruktur, råstofftilførsel og konkurransevne har også selvsagt ført til endringer i hva industrien produserer og eksporterer av hvitfisk.

I 1996 og 1997 ble det eksportert tilvirket torsk produsert av norsk industri tilsvarende 415-430 tusen tonn råstoff. Mengden avtok etter dette kraftig, og tilsvarte i 2005 rundt 225 tusen tonn råstoff.

For å gi et bilde av endringer i anvendelsen av råstoff og produksjonsmønster i industrien over tid, har vi tatt utgangspunkt i eksportkvantumet av torsk og regnet dette tilbake til råstoffvekt. Regnestykket vil på ingen måte gi et helt nøyaktig bilde av råstoffanvendelsen i industrien. Dels skyldes dette at omregningsfaktorene aldri vil være helt korrekte, dels at det ikke lar seg korrigere helt for import av råstoff og dels at vi her ikke tar hensyn til konsumet i Norge. Norske husholdningers kjøp av torskeprodukter er anslått til vel 12.000 tonn (produktvekt) årlig, der filetprodukter står for vel en tredjedel. Mellom 40 og 50 prosent av dette kvantumet av fryst filet antas imidlertid å dekkes av importert filet fra Kina, Danmark og Russland. I tillegg til husholdningenes konsum kommer et sted mellom 3.000 og 4.000 tonn torskeprodukter som omsettes gjennom norske storhusholdninger.

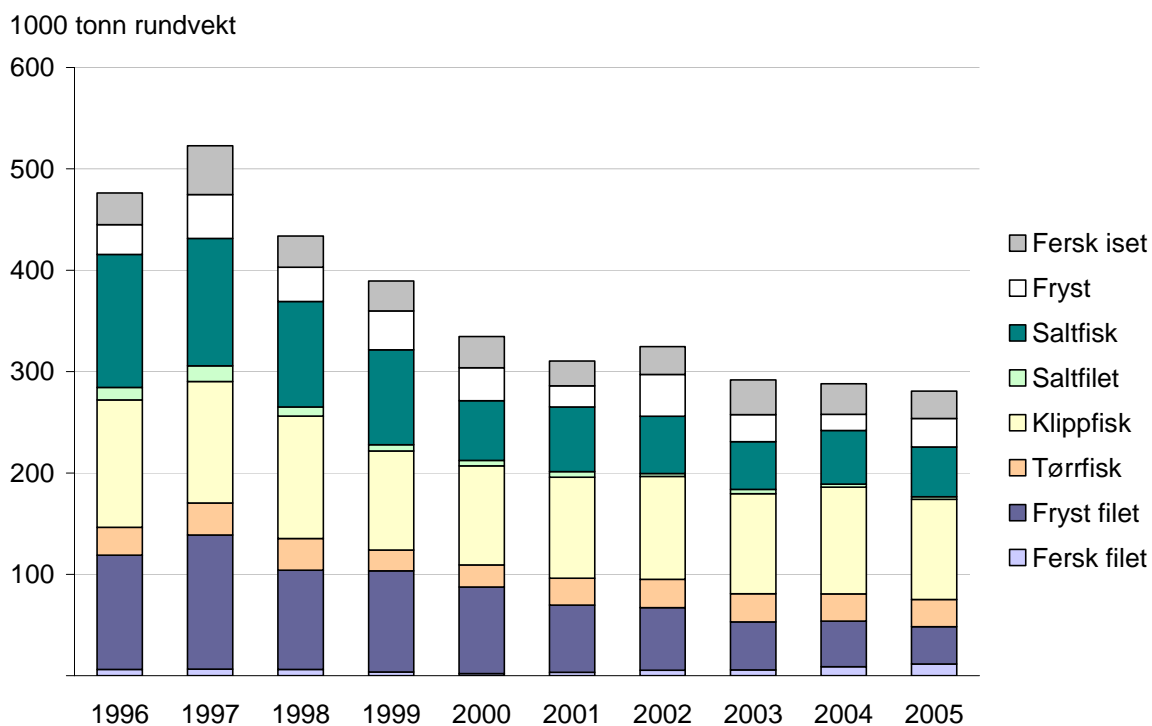
Tar vi hensyn til norske husholdningers kjøp, og korrigerer for import av filet, blir det anvendt minst 25 prosent mer til filetproduksjon i norske bedrifter i dag enn det som er anslått nedenfor. Hvor stor andel av dette som produseres i den tradisjonelle filetindustrien er vanskelig å avgjøre. Flere bedrifter i hvitfiskindustrien produserer filet i begrenset omfang. Også en del fiskegrossister og fiskehandlere produserer noe filet for sine kunder.

Tilsvarende vil produksjonen av de øvrige produktkategoriene trolig også være større, uten at vi her vil prøve å tallfeste dette.

Likevel kan utviklingen i eksportkvantumet og omregningen tilbake til råstoffkvantum bidra til å størrelsesfeste noen av endringene som har skjedd i industrien det siste tiåret.

En økende andel av råstoffet som bearbeides av industrien har gått til konvensjonelle produkter som tørrfisk, saltfisk og klippfisk. Størst har økningen vært for klippfisk. Med utgangspunkt i eksportkvantumet gikk rundt 39 prosent av all torsk i industrien til klippfiskproduksjon i 2005. Det er en økning på 11 prosentpoeng sammenlignet med 1996. Samtidig har eksporten av saltfisk og saltfilet blitt mindre. Totalt sett har andelen av råstoffet som er anvendt til salting vært omtrent den samme i 2005 som i 1996, men to til seks prosentpoeng høyere enn i årene 1997-2003. Derimot har en økende andel av torsken gått til produksjon av tørrfisk. Denne andelen økte fra seks prosent i 1996 til 11 prosent i 2005.

Ferskpakket og iset torsk utgjorde de siste to årene rundt 11 prosent, noe som er en økning på nærmere to prosentpoeng sammenlignet med nivået i årene 1996-1999.

Figur 2 Samlet norsk eksport av fiskeprodukter av torsk (tilvirket av industrien på land) etter produktkategori samt eksport av sjøfrosset råstoff. Ombordtilvirket fisk (filet) er holdt utenfor. Produktmengde omregnet til råstoffvekt.

Andelen av råstoffet anvendt til filetproduksjon har derimot blitt redusert fra 27 prosent i 1996 til 19 prosent i 2005. Samtidig har det vært en dreining mot produksjon og eksport av fersk filet de siste årene.

Tabell 6 Relativ sammensetning av norsk eksport av torsk omregnet til råstoffvolum. Ombordtilvirket filet og sjøfrosset sløyd torsk er holdt utenfor.

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Fersk iset	7 %	10 %	8 %	8 %	10 %	8 %	10 %	13 %	11 %	11 %
Fersk filet	1 %	1 %	2 %	1 %	1 %	1 %	2 %	2 %	3 %	5 %
Fryst filet	25 %	28 %	25 %	28 %	28 %	23 %	22 %	18 %	17 %	15 %
Klippfisk	28 %	25 %	30 %	28 %	32 %	34 %	36 %	37 %	39 %	39 %
Saltfilet	3 %	3 %	2 %	2 %	2 %	2 %	1 %	2 %	1 %	1 %
Saltfisk	29 %	26 %	26 %	27 %	19 %	22 %	20 %	18 %	19 %	19 %
Tørrfisk	6 %	7 %	8 %	6 %	7 %	9 %	10 %	10 %	10 %	11 %
Totalt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Det er, som allerede nevnt, vanskelig å si i hvilke grad anvendelse av norskfanget torsk avviker fra det totale bildet som her er vist, og som også omfatter importert råstoff, men samtidig utelater norsk konsum. Når eksporten av frosset torsk i 2005 var noe større enn importen, skulle det tilsi at anvendelsen av norskfanget råstoff til eksport i dag er nokså likt totalbildet som er vist ovenfor.

Den norske eksporten av fersk iset torsk er i dag i all hovedsak norskfanget, i motsetning til begynnelsen av perioden da den også besto av russisk fanget fisk.

Frosset råstoff anvendes av industrien til produksjon av klippfisk, saltfisk, saltfilet og fryst filet. Det er anslått at et sted rundt 70 prosent av klippfiskproduksjonen av torsk er basert på frosset råstoff. Det kan tenkes at denne andelen er på vei ned etter som tilførselen av frosset torsk gikk tilbake i 2005 som følge av økt eksport og redusert import. Vi har det siste året sett at klippfiskprodusenter på Vestlandet har kjøpt eller innledet samarbeid med flere nordnorske industribedrifter for å sikre seg tilgang på råstoff eller halvfabrikata. I tillegg er flere nordnorske aktører i ferd med, eller har uttrykt planer om, å starte klippfiskproduksjon.

Eksporten av utilvirket torsk har variert mellom 45 og 91 tusen tonn omregnet til rund vekt det siste tiåret. Størst var kvantumet i 1997 og lavest i 2001. Norsk industri importerte samtidig betydelige mengder utilvirket torsk i denne perioden. I årene 1995-1997 tilsvarte importen rundt 150 tusen torsk omregnet til rund vekt. Med endringene i russisk flåte og landingsmønster falt dette kvantumet, men fram til og med 2004 var fortsatt importen av utilvirket torsk større enn tilsvarende eksport. Importen dreide samtidig fra fersk til sjøfrossen fisk, som de siste tre årene har utgjort 95 prosent av kvantumet. 2005 var det første året at eksporten av utilvirket torsk var større enn importen.

Ser vi på omsetningen i Norges Råfisklag (Tabell 12 i vedlegget), gikk en vesentlig del av fangstene fra russiske fartøy som ble omsatt til industribedrifter gjennom Norges Råfisklag, til filetindustrien i årene 1991-2001. Men også konvensjonell industri mottok betydelig mengder, og spesielt i årene 1995-1997. Ser vi bort fra hvitfisk solgt til eksportører og tradere, som etter hvert tok over en stor del av omsetningen, fordelte kvantumet seg med 60 prosent til filetindustrien og 40 prosent til konvensjonell industri/ferskfiskindustri i årene fram til 2001.

Nedgangen i landingene fra russiske fartøy fikk således konsekvenser for både filetbedrifter og konvensjonell industri. I hvilken grad dette har hatt betydning for den enkelte bedrifts produksjonsvalg er vanskelig å avgjøre. Veksten i produksjon og eksport av fersk filet kom omtrent samtidig med en kraftig nedgang i tilførselen av råstoff fra russiske fartøy i 2001. På dette tidspunktet økte også EUs import fra Kina av fryst torskfilet basert på atlantisk torsk. Fra nærmest null i 1998 var importen på 9 tusen tonn i 2001 og 20 tusen tonn i 2003. I 2005 var det samme kvantumet kommet opp i 35 tusen tonn, tilsvarende et råstoffkvantum på mellom 90 og 100 tusen tonn.

Både mindre råstoff og konkurransen fra filet produsert i Kina har presset lønnsomheten til filetindustrien kraftig. Økt produksjon av fersk filet har vært en av de få strategiske mulighetene denne industrien på kort sikt har hatt for å øke sin inntjening. En av de store utfordringene til industrien er at mye av råstoffet ikke er egnet til produksjon av fersk filet. Dette skyldes både kvaliteten på fisken og at tiden fra fangst til landing blir for lang for deler av fangstene. Fersk tykkfiskfilet (loins) er i dag et av de best betalte produktene til filetindustrien. Samtidig utgjør prisen industrien får for produkter av restfileten en utfordring for å få lønnsomhet i denne type produksjon. I dag går restfileten enten til produksjon av loinsfri blokk, et produkt som betales til bare rundt 40 prosent av prisen på ferske loins, eller til videre utstyking (senterkutt og halestykke) og med restfileten til bitblokk. Hvor mye av fileten som kan bli tykkfiskfilet er både avhengig av råstoffet og kundenes krav til produktet. I tall fra industrien, og fra forsøk i regi av Fiskeriforskning, varierer loinsandelen mellom 38 og 48 prosent på råstoff uten fangstskader.

Selv med en relativt høy pris på fersk loins er det ikke gitt at filetproduksjonen i seg blir lønnsom. Et eksempel på en kalkyle for filetproduksjon av torsk illustrerer dette. Prisen på ferske loins er her satt til 96 kr/kilo og loinsfri blokk til 38,40 kr/kilo. Begge er aktuelle priser for denne type produkter. Vi har også sammenlignet med en kalkyle for klippfisk og iset fersk

fisk. Råstoffet er fersk torsk på mellom 1 og 2,5 kilo sløyd uten hode til en pris på 21 kr/kilo. Filetutbytte er satt til 52 prosent og utbytte på klippfisk til 48 prosent.

En loinsandel på 45 prosent gir en resultatmargin på 14 prosent i dette eksempelet. Er loinsandelen 30 prosent nærmere imidlertid resultatmarginen seg null. I dag vil det for de fleste filetprodusentene være nærmest umulig å produsere 45 prosent fersk filet loins av alt råstoffet som går inn i filetproduksjonen. Alder, størrelse og kvalitet på råstoffet vil forhindre dette.

Vi ser også at hvis alternativet til filetproduksjon er klippfisk eller salg av iset sløyd fisk vil disse anvendelsene ha mulighet til å betale mer for råstoffet enn en filetprodusent, og fremdeles ha et positivt resultat.

Tabell 7 Eksempel på kalkyle for ulike produkter av torsk. Kroner per produktkilo

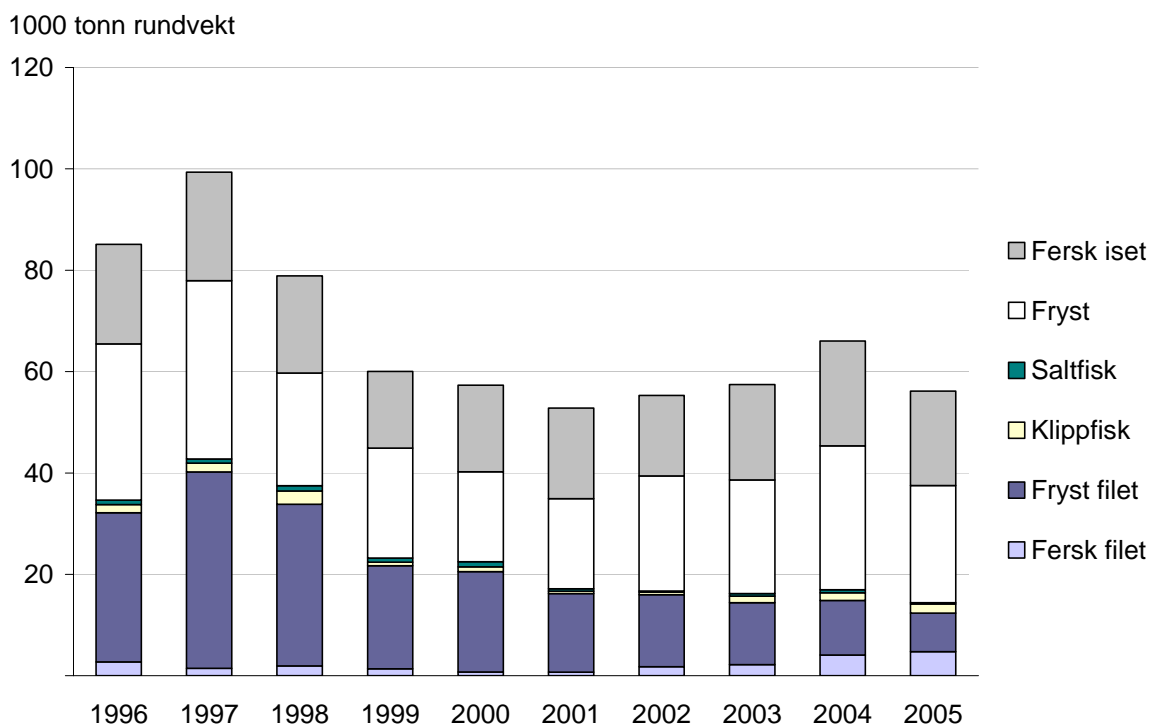
	Filet fersk loins/loinsfri blokk		Klippfisk	Fersk iset
	Loinsandel 45 %	Loinsandel 30 %		
Salgspris	64,32	55,68	53,00	31,00
Råstoff	40,38	40,38	43,75	21,00
Emballasje/salt	0,80	0,80	1,35	0,80
Lønn produksjon	7,50	7,50	3,50	1,20
Dekningsbidrag	15,64	7,00	4,40	8,00
Andre variable og faste kostnader	6,50	6,50	3,00	2,50
Resultat pr produktkilo	9,14	0,50	1,40	5,50
Resultat pr råstoffkilo	4,75	0,26	0,67	5,50
Resultatmargin	14 %	1 %	3 %	18 %

5.2 Hyse

Som for torsk har vi også regnet eksporten av hyse om til råstoffvekt. Også her har vi holdt utenfor landingene av ombordtilvirket hyse (i.e. filet) fra norske fabrikkskip.

Som Figur 3 viser, blir nærmere 75 prosent av hysa i dag eksportert utilvirket. Den samme andelen var betydelig også for ti år siden, men likevel vesentlig mindre enn i dag. Mens råstoffeksporten har økt, har andelen som anvendes til filetproduksjon blitt halvert. Samtidig har veksten i produksjon og eksport av fersk hysefilet vært enda større enn for fersk torskefilet.

Holder vi eksporten av sjøfrosset råstoff utenfor, ser vi at industrien i dag eksporterer over 50 prosent av hyserråstoffet. Denne andelen har økt nesten kontinuerlig siden 1997. Andelen som går til eksport av filet er nå under 30 prosent, hvorav fersk filet utgjør om lag 14 prosent.

Figur 3 Samlet norsk eksport av fiskeprodukter av hyse (tilvirket av industrien på land) etter produktkategori samt eksport av sjøfrosset råstoff. Ombordtilvirket fisk (filet) er holdt utenfor. Produktmengde omregnet til råstoffvekt.

Tabell 8 Relativ sammensetning av norsk eksport av hyse omregnet til råstoffvolum. Ombordtilvirket filet og sjøfrosset sløyd hyse er holdt utenfor.

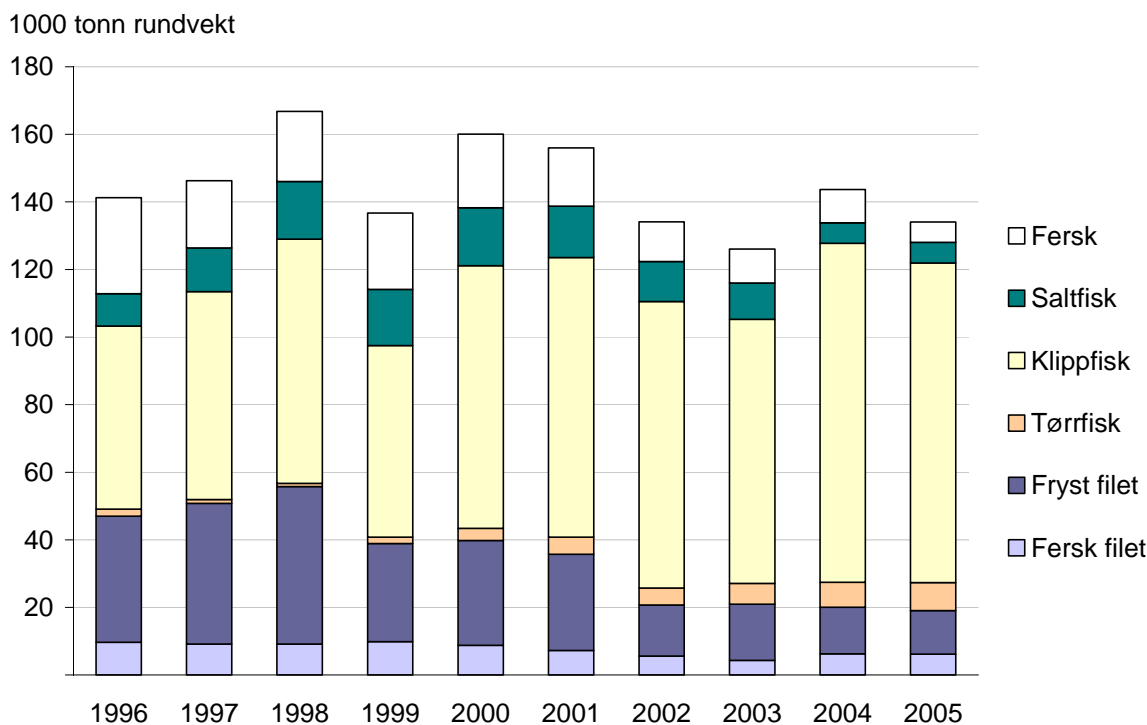
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Fersk iset	36 %	33 %	34 %	39 %	43 %	51 %	48 %	53 %	54 %	56 %
Fersk filet	5 %	2 %	3 %	4 %	2 %	2 %	5 %	6 %	11 %	14 %
Fryst filet	54 %	60 %	56 %	53 %	50 %	44 %	43 %	34 %	28 %	23 %
Klippfisk	3 %	3 %	5 %	2 %	2 %	1 %	2 %	4 %	4 %	5 %
Saltfisk	2 %	1 %	2 %	2 %	2 %	1 %	1 %	1 %	1 %	1 %
Tørrfisk	0 %	0 %	0 %	1 %	1 %	1 %	1 %	1 %	1 %	1 %
Totalt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

5.3 Sei

Å lage en tilsvarende oversikt over anvendelsen av sei, som for torsk og hyse, har noen flere utfordringer. Spesielt gjelder dette for industriens eksport av fersk sei og sjøfrossen utlilvirket sei. Norske fiskebåter lander betydelige mengder sei direkte i Danmark og i Murmansk, samtidig som det enkelte år også ligger russiske fabrikkskip i norske farvann og håver sei. Dette kvantumet må trekkes fra eksporten når vi skal lage en oversikt over varestrømmen gjennom industrien. Samtidig er det avvik mellom det fiskesalgslagene rapporterer som håvet til utenlandske fabrikkskip og direktelanding i utenlandsk havn, og det kvantumet som fremkommer som utført i eksportstatistikken. Russiske fabrikkskip håvet omlag 10.600 tonn sei i 2004, samtidig som det ble landet 2.700 tonn av norske fartøy i Murmansk. Det meste av dette kvantumet blir imidlertid ikke registrert utført som fersk sei. Utførselen av fersk sei til Russland ble i 2004 tallfestet til 4.200 tonn, tilsvarende en tredjedel av samlet kvantum

direktelandet i Russland og håvet av russiske fartøy. Trolig er det manglende kvantumet utført som fryst sei, fordi seien er fryst inn ombord på de russiske fartøyene.

Eksportkvantumet av fryst sei vil således kunne inneholde både sjøfrosset fisk fra norske fartøy og fisk (leie-)produsert ombord på russiske fartøy i norsk indre farvann.

Figur 4 Samlet norsk eksport av fiskeprodukter av sei (tilvirket av industrien på land) etter produktkategori. Ombordtilvirket fisk (filet), sei levert til utenlandske fabrikkskip eller direktelandet i utlandet og eksport av sjøfrosset sei er holdt utenfor. Produktmengde omregnet til råstoffvekt.

Figuren ovenfor viser at en økende andel av seien har gått til produksjon og eksport av klippfisk. Samtidig er kvantumet som er produsert til fryst filet kraftig redusert etter 2001. Også eksporten av fersk sei er redusert, men spørsmålene som er reist innledningsvis skaper noe usikkerheten rundt den reelle utviklingen.

En tabell for den relative sammensetningen viser at over to tredjedeler av seien som industrien tar i mot, nå blir til klippfisk. Andelen av sei som henges til tørrfisk har også økt markant de siste årene. Samtidig går anslagsvis bare 15 prosent av seien nå til produksjon og eksport av filet. Det innebærer at rundt 70 prosent av eksportkvantumet av fryst seifilet i dag er tilvirket av norske fabrikkskip.

Tabell 9 Relativ sammensetning av norsk eksport av sei omregnet til råstoffvolum. Ombordtilvirket filet, sjøfrosset sløyd sei og sei levert av utenlandske fabrikkskip eller i utenlandsk havn er holdt utenfor.

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Fersk iset	20 %	14 %	12 %	17 %	14 %	11 %	9 %	8 %	7 %	4 %
Fersk filet	7 %	6 %	5 %	7 %	6 %	5 %	4 %	3 %	4 %	5 %
Fryst filet	26 %	28 %	28 %	21 %	19 %	18 %	11 %	13 %	10 %	10 %
Klippfisk	38 %	42 %	43 %	41 %	49 %	53 %	63 %	62 %	70 %	71 %
Saltfisk	7 %	9 %	10 %	12 %	11 %	10 %	9 %	9 %	4 %	5 %
Tørrfisk	1 %	1 %	1 %	1 %	2 %	3 %	4 %	5 %	5 %	6 %
Totalt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Hvis vi ser på hele det norske kvantumet av sei og inkluderer eksporten av ombordtilvirket filet, sjøfrossen sløyd fisk og sei direktelandet i utlandet blir bildet noe annet. Eksporten av utilvirket sei har da økt fra å utgjøre mindre enn 20 prosent for seks år siden til nærmere 30 prosent siste år. Klippfisk står i dette regnestykke for om lag 40 prosent av kvantumet, etter å ha utgjort opp mot 45 prosent enkelte år.

Tabell 10 Relativ sammensetning av norsk eksport av sei omregnet til råstoffvolum

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Fersk eller fryst utilvirket	25 %	19 %	16 %	17 %	17 %	20 %	21 %	28 %	27 %	29 %
Ombordtilvirket fryst filet	23 %	17 %	11 %	15 %	13 %	9 %	14 %	16 %	14 %	15 %
Landtilvirket fryst filet	17 %	21 %	23 %	17 %	16 %	15 %	8 %	8 %	6 %	6 %
Fersk filet	4 %	5 %	5 %	6 %	4 %	4 %	3 %	2 %	3 %	3 %
Klippfisk	25 %	32 %	36 %	34 %	39 %	43 %	45 %	38 %	45 %	41 %
Saltfisk	4 %	7 %	8 %	10 %	9 %	8 %	6 %	5 %	3 %	3 %
Tørrfisk	1 %	1 %	0 %	1 %	2 %	3 %	3 %	3 %	3 %	4 %
Totalt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

6 Referanser

Fiskeridirektoratet (2006). *Diverse statistikk*. Bergen.

Norges Råfisklag (1995-2005). *Diverse statistikk*. Tromsø.

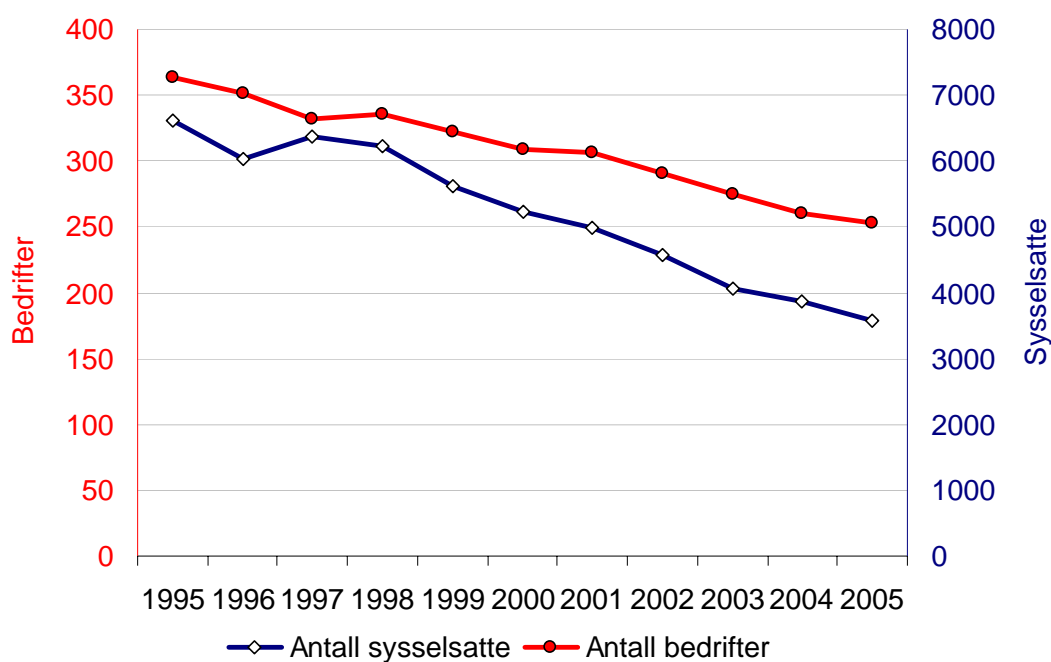
Statistisk Sentralbyrå. *Industristatistikk. Strukturtall, 1984-2003*. Oslo.

Statistisk Sentralbyrå. *Regionalstatistikk - arbeidstakere etter arbeidssted, 1984-2001*. Oslo.

Statistisk Sentralbyrå. *Registerbasert sysselsettingsstatistikk, 2000-2006*. Oslo.

Statistisk Sentralbyrå. *Utenrikshandel med varer. Månedssstatistikk. 1995-2006*. Oslo.

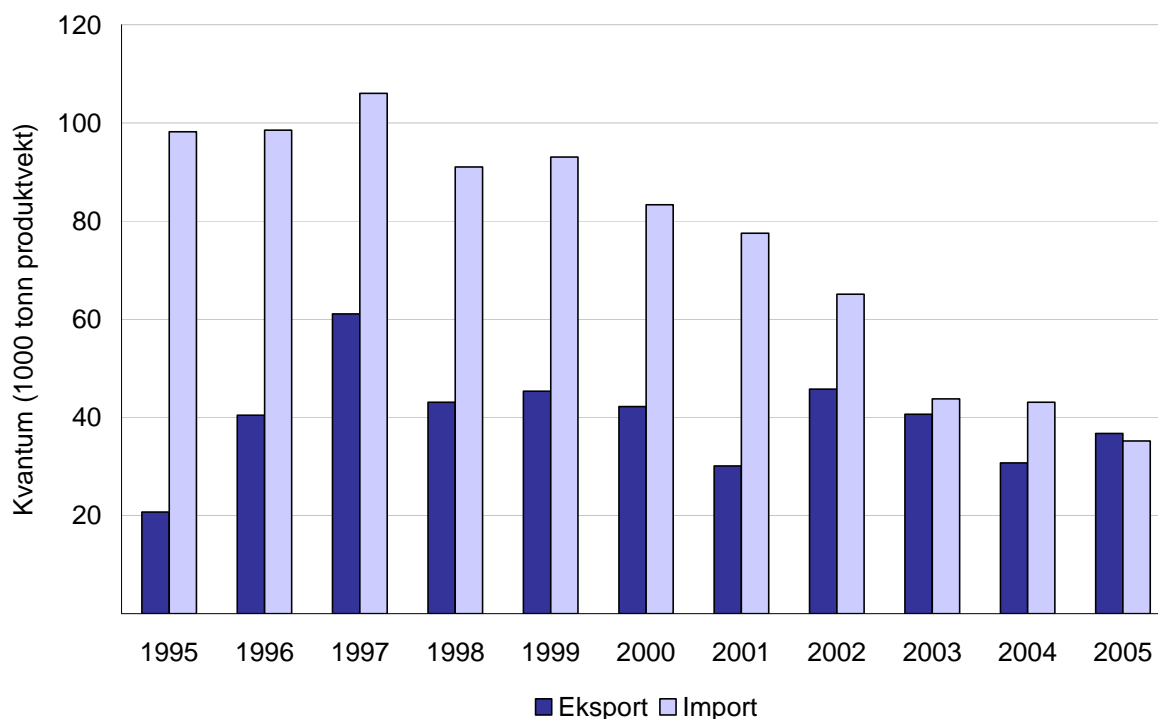
Vedlegg

Figur 5 Antall bedrifter og sysselsatte i hvitfiskindustrien

Tabell 11 Import av utilvirket torsk (1000 tonn produktvekt)

	Land	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Sjøfrossen	Russland	18,4	24,6	37,0	39,0	46,5	44,4	48,9	43,2	31,8	27,9	21,0
	USA	2,7	5,6	6,7	13,1	8,3	9,0	11,1	8,6	7,5	12,3	11,3
	Andre land	1,1	2,9	2,8	3,2	3,0	3,6	2,7	1,8	1,6	1,0	1,0
	Sum	24,2	35,3	48,6	57,8	57,8	57,0	62,7	53,6	40,9	41,2	33,5
Fersk	Russland	75,0	63,5	57,1	33,7	34,2	25,0	14,0	11,1	2,7	1,7	1,7
	Andre land	1,1	2,0	2,4	1,9	1,0	1,3	0,8	0,4	0,2	0,2	0,0
	Sum	76,0	65,5	59,5	35,6	35,2	26,4	14,8	11,5	2,8	1,9	1,7
Totalt		98,2	98,5	106,0	91,0	93,1	83,3	77,5	65,1	43,8	43,1	35,2

Figur 6 Norsk import og eksport av fersk og sjøfrossen utilvirket torsk

Tabell 12 Omsetning av hvitfisk fra russiske fartøy til industribedrifter og andre aktører gjennom Norges Råfisklag (1000 tonn rund vekt)

Type bedrift	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	
Finmark	Filet	24,8	51,0	52,3	60,4	66,2	44,6	52,6	53,9	44,9	37,3	27,1
	Konvensjonell/fersk	0,2	4,6	15,2	13,9	14,0	13,6	22,0	22,5	22,9	17,2	8,1
Troms	Filet	0,0	0,8	1,1	2,0	2,6	3,4	2,8	1,2	1,4	1,6	1,1
	Konvensjonell/fersk	12,8	19,5	21,5	22,9	44,8	54,8	38,4	17,2	8,3	3,0	4,3
Nordland	Filet	0,1	0,6	2,9	1,3	6,4	10,6	17,3	6,3	7,3	6,2	3,9
	Konvensjonell/fersk	0,0	0,0	0,2	0,3	0,2	0,3	0,9	0,0	0,3	0,0	0,0
Vestlandet	Filet	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,5	4,1	9,7	15,8	7,7
	Konvensjonell/fersk	0,0	0,2	2,5	1,6	0,8	0,2	0,0	0,0	0,9	0,2	0,7
Norges Råfisklag totalt	Filet	24,8	52,4	56,3	63,8	75,2	58,5	74,2	65,5	63,3	60,9	39,7
	Konvensjonell/fersk	13,0	24,2	39,4	38,6	59,8	68,8	61,3	39,7	32,4	20,4	13,1
	Eksportører/Tradere	0,1	0,0	0,0	0,5	2,1	4,7	19,5	30,9	54,1	68,4	108,0
		37,9	76,7	95,8	102,9	137,1	132,1	155,0	136,2	149,7	149,6	160,8

Fiskeriforskning

Hovedkontor Tromsø:
Muninbakken 9-13
Postboks 6122
N-9291 Tromsø
Telefon: 77 62 90 00
Telefaks: 77 62 91 00
E-post: post@fiskeriforskning.no

Avdelingskontor Bergen:
Kjerreidviken 16
N-5141 Fyllingsdalen
Telefon: 55 50 12 00
Telefaks: 55 50 12 99
E-post: office@fiskeriforskning.no

Internett: www.fiskeriforskning.no

ISBN-13 978 82-7251-597-2
ISBN-10 82-7251-597-0
ISSN 0806-6221